

ÚJ KÖNYVEK

Csaba László: Európai közgazdaságtan

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014, 198 oldal

A 2008-as pénzügyi és gazdasági válság, valamint annak kezelése számos közgazdasági, pénzügyi összefüggés át- és újragondolására készíti a kutatókat. Erre az időszakra vonatkozóan *Csaba László* olyan nézőpontból vizsgálja a közgazdaságtan birodalmát, amelyet nem szoktak görcső alá venni, nevezetesen a közgazdaság-tudomány európai dimenzióját a térség egészében és annak egy sajátos szeletében, a posztkommunista átalakulást megtapasztalt országokban.

Felvetődhet az olvasóban a kérdés, hogy egyáltalán mi szükség van egy ilyen megközelítésre, mi értelme van európai közgazdaságtanról beszélni azon túl, hogy a közgazdász tudósok egy része történetesen Európában írja műveit. A szerző a könyv célját, módszerét felvezető fejezetben már dióhéjban összefoglalja, hogy nézete szerint az európai közgazdaságtan térvessztése indokolja témaválasztását. Azonban az első oldalaktól kezdve világos, hogy ennél tágabb problémakört ölel fel a könyv. A kutatás és az oktatás szerves kapcsolatából indul ki, azt is feltérképezi, hogy egy szélesen értelmezett közgazdasági műveltség átadásához milyen feltételek elengedhetetlenek, és ezeket veti össze a hazai felsőoktatás fejleményeivel. Hitet tesz amellett, hogy egy komplex témakör rendszerszerű, átfogó megközelítése könyvnyi terjedelmet igényel, szembeállva a csak folyóiratcikkekben gondolkodó kordivattal.

A probléma mélységét úgy érzékelteti *Csaba László*, hogy egy egész fejezetet szentel a mai közgazdaságtan állapotának a bemutatására, és ebben helyezi el az európai közgazdaságtant. Mindezt óriási enciklopédikus tudás birtokában teszi, megállapításai mögött a tudományszak vezető folyóiratainak, szakmai fórumainak folyamatos tanulmányozása, figyelemmel kísérése húzódik. A témában kevésbé járatos olvasót sem lepi meg, hogy a szerző az elméleti közgazdaságtan és az üzleti tudományok, illetve a gazdaságpolitikai gyakorlat egymástól való elszakadását, a matematizáltság, formalizáltság egyeduralkodóvá válását találja a mai közgazdaság-

tan meghatározó jellemzőinek. Az újdonság az, milyen alaposággal, részletességgel ezeket a jelenségeket dokumentálja. Ugyanez igaz arra az állításra is, hogy a közgazdaságtan más tudományszakokhoz képest is példátlan módon amerikanizálódott az elmúlt fél évszázad alatt. Ennek folyamatát nemcsak a folyóiratokon keresztül kísérhetjük figyelemmel, hanem az oktatásban is. Míg a természettudományokban az indiai, kínai és más országok tudósai akár egyharmadnyi részben jelen vannak a vezető lapokban, a közgazdaság-tudományban csak az adott térséggel foglalkozó folyóiratokban publikálnak, a vezető lapokba nem tudnak bekerülni. A hosszú múltra visszatekintő német, svájci lapok az angol nyelv kizárólagos használatával, a matematizálás módszertanának alkalmazásával próbálnak lépést tartani, de a folyóirat-rangsorok élbolyába nem tudtak betörni. A szerző az amerikai *David Colandert* idézi, aki figyelmeztet arra, hogyha az európai közgazdaságtan „hagyományos előnyeit, mint a szélesebb alapozást, áttekintést, a nagy kérdések művelését elhagyja, akkor saját magát fogja az örök másodhegedűs szerepére kárhozhatni” (62. o.).

A kép, amit kapunk, nem szívdérítő, de nem reménytelen. A közgazdaságtan tematikájának és tárgyalásmódjának fél évszázados beszűkülésével kapcsolatban számos, szintén amerikai szerzőtől származó kritikával is megismerkedik az olvasó. A nem főáramú tudósok közül többen nagy nemzetközi befolyásra tettek szert, noha ők általában nem közgazdaságtani tanszékeken tanítanak (például: *Oliver Williamson* vagy *Geoffrey Hodgson*). *Csaba László* megítélése szerint a tudományágon belül megindult egy fokozatos paradigmaváltás, a társtudományokkal való közös munka megerősödött. Az a kérdés ugyan nyitva marad, hogy a főárammal való együttélés hogyan valósulna meg, hiszen maga a szerző mutat rá nyomatékosan, hogy a neoklasszikus szintézis zárt rendszer. Határozottan körvonalazódik viszont, hogy mit is érthetünk európai közgazdaságtan alatt, amelynek megalkotását kutatási programként foghatjuk fel. Az európai kutatók az európai elemzési hagyományok újraélesztésével a nemzetgazdaságot mint elemzési egységet visszahelyeznék a kutatás középpontjába, s a társadalom számára releváns, európai kontextusban felmerülő kérdésekkel foglalkoznának. Tagadhatatlan, hogy az európai integrációban a nemzetgazdaságok szoros összefonódottsága új értelmet és szükségességet ad egy európai megközelítésnek. A nemzetek gazdagságának a kérdésköre – egyik ország miért gazdagabb, mint a másik – ismét a közgazdászok alapkérdése lenne és nem első-sorban gazdaságtörténészeké. A módszertani pluralizmus és a kísérleti ellenőrzés is fontos ismérve lenne az európai közgazdaságtannak. A szerző kifejezetten elveti a matematikai leírhatóság szempontjai számára előnyösen leegyszerűsített emberkép, a kizárólag haszonmaximalizáló „homo oeconomicus” alkalmazását. Önmeg-

határozása szerint: „módszertanilag a neoklasszikus szintézis jelentette főáramon kívül, de a szélesebben vett szakma, a North, Williamson, Stiglitz, Rogoff, Eucken, Todaro, Hirschman, Hayek, Myrdal és Amartya Sen által is fémjelzett közgazdasági tudományosság határain belül állunk” (75. o.).

Az európai közgazdaságtan második világháború utáni egyik legismertebb és legsikeresebb alkotása a szociális piacgazdaság modellje, amely a maastrichti szerződéssel az Európai Unió jogilag rögzített, hivatalos eszményévé lépett elő. Magyarországon sajnálatos módon a mai napig kevésbé ismert az eredeti német modell, de uniós szinten is inkább olyan kontextusban szokás említeni a szociális piacgazdaságot, mint ami az USA és az Európai Unió berendezkedését megkülönbözteti, és amelynek a legfontosabb sajátossága az állam szociális felelősségvállalása, valamint a munkaadók és munkavállalók közötti szociális partnerség. Ezek kétségtelenül az eredeti német szociális piacgazdaságnak is részei voltak. *Wilhelm Röpke*, *Walter Eucken* és a többi szellemi társuk valóban alternatívát kerestek a korlátlan szabad verseny, a „manchesteri kapitalizmus” és a náci–szovjet típusú parancsuralmi gazdaság között, azonban kiindulópontjuk a verseny szabadsága, a magántulajdon igénye, az egyéni felelősségvállalás volt. Az állam szociális szerepvállalása ehhez képest alárendelt, kiegészítő jellegű. *Csaba László* dióhéjban összefoglalja a német szociális piacgazdaság hovatovább elfelejtett alapvonásait, amire két jó oka van.

Egyrészt, mert az európai közgazdaságtan szempontjából roppant tanulságos az a kettős folyamat, ahogyan a „rajnai modell” európai karriert futott be, miközben maga Németország egyre távolabbra került az eredeti euckeni-röpkei elképzelésektől, a 80-as évekre az állami beavatkozás, a jövedelmi újraelosztás nagymértékben megnőtt. A szociális piacgazdaság elmélete mindeközben kifulladt, és az ordoliberalis irányzat háttérbe szorult – párhuzamosan a német közgazdaságtan amerikanizálódásával, amire fentebb már utaltunk. A német egyesítés után ez az elfordulás a gyökerektől még erősebb lett. Csak a legutóbbi években történtek olyan reformok az államháztartásban, a munkapiacban, amelyek a szociális piacgazdaság elveihez való visszatérésként értelmezhetők anélkül, hogy az egyetemi körökben, az elméletben fordulat történt volna.

Másrészt a jóléti állam válsága, reformjai a szerző szerint szükségessé teszik a szociális piacgazdaság és a jóléti állam modellszerű szembeállítását, amit gyakran és helytelenül szinte szinonimaként használnak. Az „alapító atyák” merőben másként képelték el az ordoliberalis, versenyközpontú gazdasági rendszert, amiben csak rászorultsági alapon jár szociális ellátás, mint a svéd univerzális jóléti államot. *Csaba László* a szociális piacgazdaság újrafelfedezésében látja azt a szellemi for-

rásvidéket, amiből a lassú növekedéssel vergődő EU válságkezeléséhez értelmezési keretet találhat. Számba veszi azokat a modelleket, amelyek a szociális piacgazdaság alternatívái lehetnek Kínától az USA-ig, de arra jut, hogy ezek alkalmazása európai keretekben vagy nem lehetséges, vagy/és nem kívánatos. Ugyanakkor tudatában van annak, hogy nemcsak a hagyományos német szociális piacgazdaság lehet az egyetlen megoldás, hiszen a skandináv jóléti állam is reformok során ment keresztül. Ezt a meglátást véleményem szerint három szempontból is ki kell emelnünk. Egyrészt a státuszérzést szolgáló kontinentális jóléti rendszerekkel szemben a skandináv jóléti rendszerek hagyományosan hatékonyabban csökkentették a társadalmi egyenlőtlenségeket. Másrészt a reformok során előtérbe került a szociális védelemnek mint szociális vagy humántőke-befektetésnek az értelmezése, ami ezekben az országokban bizonyíthatóan versenyelőnyökhöz vezetett, és amely szempont a fordista tömegtermelés korában alkotó német szerzőknél fel sem merülhetett. Harmadrészt jó néhány svéd közgazdász értelmezése szerint a 70-es, 80-as évek költséző állama az eredeti Rehn–Meidner-modell elfajulása volt. Az európai közgazdaságtan ügye szempontjából kifejezetten biztató lehet, ahogy – a németekkel szemben – (ön)tudatosan vállalják saját modelljüket, igaz, hogy két évtizednyi sikeres reformfolyamattal a hátuk mögött. Az európai szociális piacgazdaság témakörének lezárásaként *Csaba László* olyan szempontok sorát vonultatja fel, különösen a szociális piacgazdaság modelljének mai alkalmazhatósága és a posztoszocialista országok kapcsán, amelyek széles körű szakmai diskurzust érdemelnek.

A könyv harmadik része a rendszerváltozás mérlegének megvonására és az átmenetből levonható elméleti tanulságok összegzésére vállalkozik. A szerző a rendszerváltozás értékelésének elméleti keretét – a megelőző fejezetek szemléletével összhangban – az ordoliberalizmust választja. A mai közhangulatban, amely mind a rendszerváltozás eredményeivel, mind az uniós tagsággal szemben szkeptikus és csalódott, szükséges és tanulságos a tárgyilagos áttekintés. A végeredményt megelőlegezi a fejezet címe: „félíg üres vagy félíg telt pohár”. A fejezetben a szerző sorra veszi a térségben elért eredményeket és a fogyatékoságokat, rendre rámutatva a térségen belüli különbségekre. A különbségek szempontjából perdöntőnek bizonyult az uniós tagság, ezért külön elemzi az európaizálódás szerepét. Egy olyan időszakban, amikor szinte kizárólag az integráció válságáról hallunk, érdemes és fontos felidézni azt a horgony szerepét, amit az EU, az uniós jogszabályok átvétele jelentett. Ennek a jelentősége akkor válik igazán szembetűnővé, ha az uniós posztoszocialista tagállamokat összevetjük azokkal az országokkal, amelyek nem váltak uniós tagokká, illetve kilátásuk sincs erre. Az élet azóta azt is igazolta, amit a szerző még csak

elméleti belátás alapján állapít meg, nevezetesen, hogy Oroszország gyorsabb növekedésével szemben a globális értékláncba beépült közép-európai országok fejlődési teljesítménye jobbnak minősíthető. Az olajárak esésével 2014-ben az orosz növekedés kártyavárként omlott össze. A kérdéskör tárgyalásának befejezése nem vidítja fel az olvasót. Azzal szembesít, hogy az egyszeri hatások (a rendszerváltozással járó struktúraváltás, az uniós csatlakozás) után a növekedés endogén tényezői határozzák meg a gazdasági növekedést, és ezekben (a belső tőkeképződés, a munkaerő mennyisége és összetétele, az innovációs rendszer, a közbizalom, a pénzügyi közvetítőrendszer fejlettsége) a térség országai mind a megelőző időszakhoz, mind a felzárkózási vágyaikhoz viszonyítva tartósan alacsony növekedési potenciállal rendelkeznek.

A szocializmusból a kapitalizmusba való átmenet tanulmányozása *Csaba László* szerint a közgazdaságtan számára érdekes és értékes tanulságokkal jár. Számos elméleti tétel (például a makroökonómiai stabilitással, liberalizációval, privatizációval kapcsolatban) igazolást nyert. A szélesebb, történeti, intézményi megközelítés, a rendszerelméleti elemzés („*Ordnungstheorie*”) szükségessége bebizonyosodott.

Csaba László könyvét éppúgy érdemes forgatniuk a felsőoktatásban oktatóknak, kutatóknak, mint a mester- vagy doktori képzésben résztvevőknek. A doktori iskolákban hivatástisztázó irodalomként ajánlható: a kutatójelölt mit is akar kezdeni a szakmájával itt Európa közepén, kinek a javára akarja művelni, milyen válaszutak között kell döntenie. A könyvet átelmélkedve valóban lehetősége lesz választani, nem pedig sodródni. A hazai közgazdász szakma számára a könyv felkínálja, hogy helyenként provokatív gondolataival vitákat generáljon, amelyek új elméleti felismerésekhez, gazdaságpolitikai elképzelésekhez vezethetnek. A szerzőt bizonyosan ez töltené el a legnagyobb örömmel.

Farkas Beáta

* *Farkas Beáta*, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem.
E-mail cím: bfarkas@eco.u-szeged.hu